

RADIOGRAFIA UNEI DISIDENȚE. PRIMĂVARA DE LA PRAGA

Argument

Scopul prezentei lucrări este de a semnala modalitatea în care un regim își poate schimba traiectoria chiar și sub autoritatea ideologiei marxist-leniniste. Studiul nostru urmărește cursul evenimentelor Primăverii de la Praga, din anul 1968, și este structurat în trei planuri interdependente: *societatea și reforma, relațiile diplomatice, respectiv, intervenția militară*. Această alcătuire ne permite să înțelegem cauzele care au determinat integrarea reformelor într-un proiect doctrinar care putea reconfigura întregul bloc sovietic.

Teza pe care o propunem pornește de la ipotezele conform cărora Cehoslovacia poate fi văzută ca un exemplu de stat disident, dar, în același timp, drept unul care se integrează și într-un fenomen de regenerare a comunismului pe considerente naționaliste. Prin conceptul de *radiografie* înțelegem necesitatea acceptării celor două presupuneri sub aspectul lor unitar, întrucât Cehoslovacia s-a aflat la răscrucea dintre procesul democratizării și necesitatea refacerii identitare permise prin reformele lui Nichita Hrușciiov. Vom observa modalitățile în care cele două perspective se întâlnesc și evoluează concomitent în cadrul societății și în planul politicii externe față de Uniunea Sovietică și Europa Occidentală.

Principala sursă de documente a fost furnizată de Wilson Center Digital Archive. În demersul nostru metodologic, am identificat patru tipologii de documente: rapoartele KGB din vara anului 1968; mesajele confidențiale ale ambasadei Cehoslovaciei către Radio Europa Liberă și Vocea Americii; analiza de țară efectuată de Petro Șelest asupra evenimentelor care au precedat intervenția militară; respectiv, jurnalele de operațiuni ale corpurilor de armată implicate în înăbușirea Primăverii de la Praga. Dintre studiile de specialitate au fost consultate lucrările istoricilor: Maria Dowling, Philip Thody, Anna Kasten, Kieran Williams, Mark Kramer, Dankwart A. Rustow, Kenneth Paul Erickson și Stéphane Curtois. Am avut, de asemenea, în vedere memoriile unor personalități precum Mihail

Gorbaciov, Zdenek Mlynar, Ilya Ehrenburg și Alexander Dubček, care relevă dinamica schimbărilor interne generate de procesul destalinizării¹.

Societatea și reforma

Anul 1968 a fost caracterizat de un puternic recul în plan ideologic și cultural, atât pentru democrație, cât și pentru comunism. În Statele Unite ale Americii, Luther King și John F. Kennedy au fost asasinați din considerente politice, datorită determinării lor de a produce schimbări într-o societate opacă, dominată de conservatorism. În Europa de Est, Primăvara de la Praga a rezultat din combinarea unor serii de mecanisme similare dominoului, care au determinat remodelarea politicii interne și a atitudinii față de Kremlin.

În anul 1939, datorită conjuncturii internaționale, Dubček, atunci în vârsta de 18 ani, s-a înscris în Partidul Comunist, de unde a activat în diferite cercuri de rezistență pe timpul războiului. Era un vorbitor fluent de rusă, fiind educat din 1925 la școlile moscovite. Dar această pregătire și evoluție (proprie oricărui lider comunist) în sistemul birocratic nu l-a scutit pe Alexander Dubček de reeducarea ideologică din perioada anilor 1955-1958. Finalizarea celui din urmă stagiou i-a creat imaginea unui un comunist de încredere, capabil să ducă la îndeplinire directivele Kremlinului, deoarece nu se opunea sistemului, iar abilitatea sa de a câștiga încrederea comuniștilor cehoslovaci s-a văzut odată cu eșecul lui Antonin Novotny din 5 ianuarie 1968².

În URSS, exista un curent de gândire dominant, prin care se dorea destructurarea principiilor staliniste, care încă mai afectau comportamentul multor politicieni sovietici. Să nu uităm, de asemenea, că diferența dintre Europa la finalul celui de-al Doilea Război Mondial și Europa postbelică a anilor 1966-1968 releva o cu totul altă existență culturală a comuniștilor occidentali. Erau persoane educate: profesori, scriitori care au înlocuit imaginea semidoctului sau a scriitorului proletcultist format în plină eră a propagandei. Erau capabili să gândească în afara paradigmei și să interpreteze logica leninist-marxistă în contextul unei evoluții doctrinare³. Un rol în dezvoltarea acestor voci, între anii 1953-1964, i-a aparținut lui

¹ Toate aceste surse vor fi menționate pe parcursul lucrării.

² Maria Dowling, *Czechoslovakia*, Londra, Arnold, 2002, p. 107.

³ Robert D. English, *Russia and the Idea of the West*, New York, Columbia University Press, 2000, p. 81.

Nichita Hrușciov. Momentul considerat decisiv în privința demitizării lui Stalin s-a înregistrat la data de 10 martie 1953, când, chiar dacă trecuse numai o zi de la înmormântarea fostului lider, prim-ministrul Gheorghii Malenkov susținea în plen că se impune încetarea utilizării imaginii „Conducătorului”. Concomitent cu atitudinea de frondă a Kremlinului, au început să fie emise serii de rapoarte referitoare la abuzurile generate de sistemul condus de Stalin. Întâmplarea a făcut ca responsabilitatea gestionării anchetelor să-i revină lui Lavrenti Beria, despre care se știa că a fost implicat în multe dintre dosarele în care era inculpat post mortem „părintele popoarelor”. Triumful a fost fals, Beria nu a reușit să-i supraviețuiască lui Stalin mai mult de două luni. În 26 iunie a fost arestat și a fost executat abia în luna decembrie.

Hrușciov a reușit să joace cărțile nu numai în favoarea unor reforme în plan economic, cultural, administrativ, dar și în privința relațiilor internaționale. Posibilitatea unei evoluții pozitive a sistemului a fost generată de îmbunătățirea temporară a imaginii statului sovietic, astfel se explică de ce, în perioada imediat următoare morții lui Stalin, plângerile din partea populației au început să crească, iar sistemul Gulagului intra în declin. Elita cominternistă nu vedea cu ochi buni transformarea, întrucât existența libertății a permis manifestarea fenomenelor de liberalizare necontrolată din Polonia și Ungaria. În ciuda incertitudinilor, anul 1955 a fost caracterizat de o fervoare a modificărilor la nivelul conducerii de la Kremlin, însă cea mai neașteptată consecință a apărut în 1956, când Stalin a fost evidențiat ca principalul vinovat pentru crimele sovietice⁴.

Societatea cehoslovacă percepea rolul lui Hrușciov dincolo de ideologie. Considera că liderul sovietic acceptă anularea discrepanțelor sociale și culturale întreținute de factorul doctrinar, astfel politica internă a statelor comuniste poate să se orienteze spre o sincronizare cu Vestul democratic. Procesul nu se dorea o imitație a instituțiilor capitaliste, ci o interpretare proprie rezultată din observarea modului occidental de a soluționa problemele legate de înapoierea economică⁵. După cum am putut vedea, speranțele se manifestau, iar reformele Kremlinului reprezentau un punct de referință, chiar dacă se aflau într-un stadiu imperfect de aplicare.

⁴ Dan Cătănuș, Vasile Buga (coord.), *Putere și societate. Lagărul comunist sub impactul destalinizării 1956*, București, INST, 2006, p. 31-33.

⁵ English, *Russia and the Idea of the West*, p. 94.

În perioada în care Antonin Novotny a deținut funcția de președinte și cea de secretar general al Partidului Comunist Cehoslovac, s-a observat existența unei „mâini moarte”⁶ care centraliza întreaga economie a Cehoslovaciei, astfel reformele deveneau necesare. Sistemul era de o asemenea inerție, încât, în momentul în care economistul Ota Šik a propus descentralizarea, s-a generat un adevărat val de reproșuri din partea apropiaților lui Novotny. Šik conștientiza faptul că centralizarea producea un blocaj între cerere și ofertă, iar industria era lipsită de inițiativa economică personală. Curajul economistului Ota Šik era remarcabil, pentru că el a susținut lansarea spațiului economic privat în fața unui comitet care încă mai era prins în mentalitatea stalinistă a puterii. În primă fază, Novotny a refuzat să aplice proiectul de lege, însă în anul 1967 criza economică s-a agravat la un asemenea nivel, încât partidul s-a văzut obligat să treacă peste intransigența conducătorului pentru a implementa măsurile de redresare. Contextul economic precar nu se manifesta numai la nivelul Cehoslovaciei, deoarece, după cum sesiza și Gorbaciov⁷, piața era privată de elementul cheie al unui sistem funcțional: paritatea prețurilor. Reforma din 1965 a făcut ca principalele centre de control, colhozuri și sovhozuri, să abordeze un comportament relativ independent. Din păcate, sistemul accepta mai greu modificările fundamentale, iar din acest motiv schimbările în URSS s-au manifestat la suprafață pe o perioadă de timp limitată, ca mai apoi să revină la tendința centralizatoare.

Antonin Novotny nu se putea opune în totalitate reformei, el fiind mai degrabă un comunist naționalist, apropiat de factura intelectuală a lui Lucrețiu Pătrășcanu, astfel că încerca să integreze tehnicile bazate pe control în cadrul unui sistem în curs de modernizare. Contradicțiile acțiunilor sale au generat lupte pentru putere în interiorul partidului. Un front al conflictului ideologic a fost reprezentat de Zdenek Mlynar, comunist cu viziuni inovatoare, care a jucat un rol important în perioada Primăverii de la Praga prin experiența sa legislativă și deschiderea spre conceptul de „comunism cu față umană”⁸. Mlynar considera că socialismul și democrația nu sunt contradictorii, întrucât au baze comune, astfel orice comunicare

⁶ Dowling, *Czechoslovakia*, p. 103.

⁷ Mihail Sergheevici Gorbaciov, *Amintiri, Viața mea înainte și după Perestroika*, București, Litera, 2013, p. 209.

⁸ Philip Thody, *Europe since 1945*, Londra, New York, Routledge, 2000, p. 49.

între cele două sisteme devenea necesară pentru reformă⁹. Democrația transpusă în socialism ar fi adus beneficiul reprezentării individului dincolo de clase, oferindu-i dreptul de a deveni un actor cât se poate de implicat în societate prin calitatea sa de mandatar. Nivelul de înțelegere pe care Mlynar și grupul reformatoarea l-au arătat nu era împărtășit de Novotny, care reacționa prin înăsprirea politicii de control economic și social. Criza societății nu trebuia tratată superficial, iar implementarea de măsuri punitive nu rezolva problema de fond: nemulțumirea cetățenilor în fața privațiunilor de orice fel¹⁰.

Pe acest fundal de tensiuni, s-au evidențiat și comuniștii slovaci, care acuzau Comitetul Central din Praga de centralism prin favorizarea neloyală a comuniștilor cehi, ceea ce ducea la o lipsă de echilibru în politica de reprezentativitate a celor două națiuni¹¹. Dubček, fiind născut în Slovacia, a profitat de situație pentru a reorganiza un grup de așa-zisi liberali, care promovau federalizarea Cehiei și Slovaciei. Evenimentele desfășurate între octombrie și decembrie 1967 l-au determinat pe Brejnev să devină tranșant, prin refuzul său de a se implica în criza internă a statului. Atitudinea liderului sovietic nu era tocmai întâmplătoare, deoarece Moscova vedea în Dubček un conducător mult mai rațional și mai competent în a gestiona criza. În urma a numeroase întruniri ale Comitetului Central, Novotny a fost obligat să cedeze funcția de secretar general adversarului său slovac în 5 ianuarie 1968, menținându-și funcția de președinte până la data de 30 martie, când aceasta a fost preluată de Ludvík Svoboda¹².

Începutul procesului de liberalizare a venit ca un act de conștientizare din partea taberei reformatoare, care înțelegea că practicile staliniste reprezentau defecte vechi ale sistemului sovietic, astfel singura modalitate de a ameliora simptomele era dată de garantarea stabilității prin

⁹ Zdenek Mlynar, *Conversations with Gorbachev*, New York, Columbia University Press, 2002, p. 58.

¹⁰ Dowling, *Czechoslovakia*, p. 105-106.

¹¹ Wilson Center Digital Archive, *Report on the Trip by a Delegation of Soviet Workers to the CSSR*, June 04, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113088>, accesat în 30.10.2014).

¹² Karen Dawisha, *The Kremlin and the Prague Spring*, Berkeley, Los Angeles, Londra, University of California Press, 1984, p. 16-18.

asumarea guvernamentală și descentralizarea puterii¹³. Se poate observa că prin influența lui Mlynar s-au creat punți de comunicare între practicile comuniste și cele democratice. În acest sens, a fost constituit Frontul Național cu o componentă atipică: Partidul Comunist, Partidul Socialist, Partidul Poporului (de orientare catolică), 15 organizații sociale și nouă grupuri de dezbateri¹⁴. Conceptul de putere își găsea alte forme de distribuție. Dubček constata existența ineficienței sistemului mamut, reprezentat de aparatul de partid din Praga și din teritoriu. Astfel s-a ajuns la decizia de descentralizare a statului cehoslovac, lăsând dreptul comunităților de a lua decizii conforme cu situațiile locale. Comitetul Central își limita atribuțiile și mai ales funcțiile coercitive, generând o linie continuă de funcționari integrați într-un sistem dinamic și autonom. Un alt capitol important al reformei era dat de drepturile civile, deoarece acționa teoria conform căreia puterea de decizie este distribuită printr-un sistem constituțional. În elaborarea proiectului noii constituții au fost angrenați atât membri de partid, cât și intelectuali. Aproximativ 200 de persoane au lucrat la regândirea teoretică a principiilor statului de drept și a sistemului de cenzură, care a și fost diminuat din martie, iar odată cu votarea proiectului de lege în 5 aprilie 1968 a fost complet interzis.

Din acest moment, partidul nu a mai reprezentat centrul decizional, ci își asuma rolul de arbitru în stat prin medierea raportului dintre nevoile cetățenilor și capacitățile legislative de a răspunde prin proiecte viabile¹⁵. Perioada în care Dubček conducea partidul nu a fost una lipsită de fricțiuni, fiindcă societatea civilă nu ezita să amendeze lipsa de reacție față de crimele comunismului sau față de problema prizonierilor politici și a asasinatelor la comandă. S-a generat un proces similar cu cel inițiat de Hrusciiov pentru investigarea abuzurilor sistemului stalinist¹⁶. A fost creat un

¹³ Dankwart A. Rustowand, Kenneth Paul Erickson (ed.), *Comparative Political Dynamics: Global Research Perspectives*, New York, Harper Collins, 1991, p. 240.

¹⁴ Wilson Center Digital Archive, *P. Shelest Reports on Miloš Krno's Evaluation of the Czechoslovak Crisis*, June 06, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113095>, accesat în 30.10.2014).

¹⁵ Kieran Williams, *The Prague Spring and its aftermath*, Cambridge, New York, Melbourne, Cambridge University Press, 1997, p. 13-18.

¹⁶ Cătănuș, Buga, *Putere și societate*, p. 31. „Conducerea declanșase dezghețul și, în special, eu, în mod conștient în cadrul aceluși colectiv. Și, în mod conștient, noi ne temeam de acest dezgheț pentru că, în urma sa, deși revărsarea apelor încă nu se produsese, ne-ar fi fost greu

grup de analiză sub numele de Klub 231, format din victime ale sistemului stalinist care își propuneau să aducă în fața justiției nomenclatura responsabilă de abuzuri și să reabiliteze numele și statutul celor peste de 62.000 de persoane persecutate de regim între 1948 și 1968¹⁷. Experiența acestor investigații din partea simplilor cetățeni a dat naștere unui alt fenomen: KAN, care își propunea să reprezinte o zonă de manifestare liberă a intelectualilor prin comunicarea dintre studenți, proletari și scriitori. Singura condiție pentru a fi integrat în KAN era dovedirea neafilierii la partid. Printre membrii marcantți s-au aflat Václav Havel și Ivan Sviták, pentru care integrarea pluripartidismului în structura comunistă cehoslovacă era un element esențial pentru supraviețuirea statului de drept. Faptul că exista libertatea presei le permitea membrilor acestor cluburi să publice serii de articole critice la adresa puterii. O altă organizație care a prins contur după 5 ianuarie 1968 a fost cunoscută sub numele de *Mâinile Curate*. Membrii ei aveau cerințe mult mai radicale, deoarece doreau eradicarea Partidului Comunist Cehoslovac și reîntoarcerea la capitalismul vechii Republici. Toate aceste forme noi de organizare socială erau percepute ca evoluții negative prin dezvoltarea spiritului antisovietic¹⁸.

Dubček a dat dovadă de o gândire pragmatică, ținând cont de vârsta medie a populației active care indica o prezență covârșitoare a tinerilor între 18 și 35 de ani¹⁹. Sistemul de reformă viza în special clasa de mijloc care era afectată de subcalificare sau de lipsa locurilor de muncă pentru tineri, la care se adăugau și clasele sociale vulnerabile. Într-un asemenea context, concluzia lui Dubček era mai mult decât concretă: atât cehii, cât și slovacii doreau o schimbare, iar el trebuia să-și asume misiunea reformatoare²⁰. Ideologia comunistă trecea tot prin Marx, însă interpretarea lui diferea pentru că nu se mai punea accentul pe revoluție, ci pe integrarea într-un

să facem față în caz de inundații. De aceea, noi ne-am străduit să ținem acest dezgheț sub control”.

¹⁷ Stéphane Courtois, *The Black Book of Communism, Crimes, Terror, Repression*, Cambridge, Massachusetts, Londra, Harvard University Press, 1993, p. 430-432.

¹⁸ Wilson Center Digital Archive *P. Shelest Reports on Miloš Krno's Evaluation of the Czechoslovak Crisis*, June 06, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113095>, accesat în 30.10.2014).

¹⁹ Williams, *The Prague Spring*, p. 7.

²⁰ Alexander Dubček, Jiří Hochman, *Hope Dies Last: The Autobiography of Alexander Dubček*, Londra, Harper Collins, 1993, p. 112.

sistem cvasidemocratic bazat pe deschidere internațională. Posibilitatea de informare prin intermediul presei și al radioului permitea cetățenilor cehoslovaci o perspectivă multiplă asupra realității interne și externe, iar faptul că s-au liberalizat deplasările în Republica Federală Germană a generat o breșă înspre Vestul capitalist. Pentru URSS, a fost tras din acest moment un semnal de alarmă, deoarece contactul țării cu formele de libertate occidentală nu putea decât să genereze repercusiuni în cazul Poloniei, Republicii Democratice Germane și al Ucrainei²¹.

Relații diplomatice

Dubček vedea în Kremlin un martor care aproba tacit dezvoltarea, deoarece reformele lui Hrușciiov au transformat URSS-ul într-un stat mult mai permisiv la inovație. Secretarul general cehoslovac interpreta în mod eronat falsa susținere a noului tip de comunism dezvoltat în Iugoslavia lui Iosip Broz Tito²². S-a conturat ideea unei false suveranități, fiindcă URSS-ul nu-și implementase încă planurile strategice privitoare la protecția teritoriului sovietic²³, iar garanția economică era oferită numai în limita în care Leonid Brejnev considera că reformele nu depășeau directivele Kremlinului. URSS încerca să controleze statele aflate sub umbrela de securitate sovietică prin constrângeri, cele mai evidente cazuri fiind observate în Ucraina, Polonia și RDG. Influența Cehoslovaciei era considerabilă în întreținerea crizelor prin ideea unei libertăți rezultate din reforme, care prindea mai ales în rândul tinerilor. Grupul reformist trăia cu impresia că se poate copia modelul de succes al Vestului, mai ales datorită statisticilor optimiste care plasau Cehoslovacia la un nivel economic similar cu cel al Austriei²⁴. Revitalizarea socialismului, așa cum o vedea Mlynar, ducea spre un comunism de tip național, iar exportarea unui asemenea

²¹ Wilson Center Digital Archive, *Memorandum from the Secretary of the Transcarpathian Oblast, Ukrainian CP about tensions in Czechoslovakia*, March 21, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112161>, accesat în 30.10.2014).

²² Williams, *The Prague Spring*, p. 10.

²³ În perioada regimului lui Novotny a fost semnat un acord militar prin care Cehoslovacia accepta aducerea de focoaase nucleare sovietice pe teritoriul său. Scopul era unul strategic pentru a compensa evoluția sistemului NATO prin tatonări la granița cu Vestul (<http://www.wilsoncenter.org/publication/filling-the-blank-spots-the-prague-spring>, accesat în 22.10.2014).

²⁴ Mlynar, *Conversations with Gorbachev*, 2002, p. 63. Autorul consideră că fenomenele care au determinat un reviriment al naționalismului în comunismul românesc își au o sursă în reformele cehoslovace din 1968.

model ar fi creat un lanț de evenimente care puteau determina ruperea definitivă de internaționalismul promovat de URSS.

Primăvara de la Praga a fost construită prin intermediul unui filon patriotic, rezultat din participarea unui număr considerabil de intelectuali ale căror concepții culturale vizau reconsolidarea Cehoslovaciei. În acest sens putem aminti manifestul semnat de 196 de intelectuali, în care istoria Cehoslovaciei era revizuită prin paradigma reîntregirii teritoriale. Cehia și Slovacia erau percepute ca state indivizibile, legăturile dintre ele bazându-se pe un pact stabil de mai bine de 50 de ani. Problema față de care URSS trebuia să răspundă politic și moral era teritoriul Ruteniei Subcarpatice, datorită numeroaselor abuzuri din perioada stalinistă. La aniversarea celor 50 de ani de la înființarea statului, documentul releva un model pe care Cehoslovacia trebuia să-l urmeze în lagărul socialist: Iugoslavia²⁵.

Estul Europei începuse să înțeleagă faptul că Cehoslovacia era un model de detașare față de centralismul propus de Brejnev. Statele de sub umbrela Moscovei vedeau nașterea unui comunism cu față umană, însă problema acestei tipologii consta în consecințele pe care le genera în rândul cetățenilor. Dreptul cetățenilor de a critica regimul politic devenea o armă mult prea puternică, care putea fi folosită oricând împotriva comitetelor centrale din oricare stat comunist, dar și în RDG și Polonia²⁶. Cehoslovacia reprezenta un risc pentru stabilitatea Pactului de la Varșovia, întrucât lăsa în Vest impresia slăbirii autorității URSS, iar în plan intern crea mișcări de solidarizare. Informațiile din presa cehoslovacă indicau semnale din ce în ce mai alarmante pentru liderii de la Kremlin. Dintr-un sondaj al unui ziar praghez rezulta că aproximativ 87% dintre cei intervievați erau mulțumiți de noul guvern, respectiv de noua linie politică promovată de Dubček și de președintele Svoboda²⁷. Cu o asemenea majoritate favorabilă în țară și cu astfel de ecouri în plan extern nu este de mirare că lideri precum Władisław Gomułka sau Walter Ulbricht se temeau de o reacție a propriilor cetățeni. Alexander Dubček a dat dovadă de un comportament rațional, deoarece a înțeles cum reacționează opinia publică, motiv pentru care a aplicat tactica

²⁵ Wilson Center Digital Archive, *Report on and Translation of the Appeal of Action Committee for a Democratic and Socialist Czechoslovakia*, June 08, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113096>, accesat în 30.10.2014).

²⁶ Philip, *Europe since 1945*, p. 112.

²⁷ Dowling, *Czechoslovakia*, p. 112.

hrușciovistă de liberalizare²⁸, bazată pe control și atitudini moderate. Temerea lui era generată de posibila instabilitate care ar rezulta în interiorul statului, periclitând astfel și statutul guvernului care susținea reformele *primăverii*.

Momentul de cotitură în relațiile dintre Moscova și Cehoslovacia a fost înregistrat la 21 martie 1968. Antonin Novotny și-a pierdut funcția de președinte, fiind urmat de Ludvík Svoboda, însă această derulare de forțe nu a fost făcută ca în cazul numirii secretarului general Alexander Dubček, printr-o aprobare telefonică din partea lui Leonid Brejnev, ci, eroul militar național a fost numit prin decizia unilaterală a Partidului Comunist Cehoslovac. Într-un asemenea context, Leonid Brejnev i-a atras atenția lui Dubček asupra lipsei de transparență în atitudinea sa față de Moscova, pentru că deciziile secretarului general cehoslovac nu treceau prin filtrul Cominternului. În ciuda acuzelor venite dinspre Kremlin, serviciile de informații urmăreau cu atenție evoluția reformelor încă din 5 ianuarie 1968. János Kádár, liderul comunist de la Budapesta, a fost printre primii care au evidențiat Kremlinului că Cehoslovacia se rupe de URSS, iar Polonia și Germania făceau presiuni la adresa lui Brejnev în vederea organizării unei întruniri care să-l readucă pe Dubček la linia de plutire. Un alt aspect contradictoriu în atitudinea Moscovei era faptul că acuza aplicarea planului de reformă din 5 aprilie 1968, asupra căruia nu fusese înștiințată, chiar dacă o întâlnire pe această temă avusese loc în 19 martie între prim-ministrul Oldřich Černík și omologul său Alexei Kosygin la Moscova. Atitudinea generală a presei față de evenimente era una aparent calmă și adeseori se exprima speranța ca reforma să întărească sistemul socialist.

Întrunirea de la Dresda, din 23 martie 1968, a confirmat existența ortodoxismului sovietic, când liderii RDG-ului și ai Poloniei considerau că Dubček pierdea controlul asupra propriului regim. La conferință au fost prezente delegații din URSS, Cehoslovacia, Bulgaria, Polonia, Ungaria, însă România nu a fost invitată datorită conflictului diplomatic cu Siria și a refuzului de a semna pactul de neproliferare atomică. În timpul conferinței s-au adus în discuție numeroase probleme economice, culturale și sociale, însă pe noi ne interesează, în special, încercările de intimidare a delegației cehoslovace, menită să-i determine pe membrii acesteia să renunțe la ideea unui împrumut extern dintr-o țară capitalistă. RDG și URSS își manifestau

²⁸ Vezi nota 15.

deja intenția de a ajuta economic relansarea țării, ceea ce dovedea temerea liderilor comuniști față de un fenomen al disidenței în lagărul socialist²⁹. Atitudinea secretarului general cehoslovac devenise un risc, astfel momentul Dresda a fost important pentru că a relevat Uniunii Sovietice faptul că reformele inițiate nu puteau fi oprite prin tratative sau acuze de corupție, ci doar printr-o intervenție militară având ca scop schimbarea regimului. O asemenea ipoteză a rezultat în urma discuției înregistrate a plenului CC al Partidului Comunist Bulgar, când Todor Jivkov și Mișo Mișcev analizau starea militară a Cehoslovaciei. Președintele bulgar considera că reformele erau o ofensă la adresa Kremlinului și considera că o repetare a evenimentelor din 1953, respectiv 1956, era inevitabilă. Jivkov evidenția faptul că fenomenul contrarevoluționar nu trebuia scăpat de sub control, întrucât Europa de Est se confrunta deja cu cazul Iugoslaviei, cu opoziția României în termeni diplomatici și cu evoluția negativă a Cehoslovaciei³⁰. Problema statului condus de Svoboda era de natură strategică, deoarece se afla la granița celor două Germanii, iar influențe din Vest puteau pătrunde cu ușurință în RDG. Președintele bulgar, încă dinaintea Dresdei și a inflamării Kremlinului, și-a oferit acordul pentru o potențială intervenție.

La Dresda s-a discutat și problematica siguranței Pactului de la Varșovia și a fidelității membrilor săi, în care cazul României reprezenta deja o breșă care punea în discuție încrederea reciprocă a semnatarilor. Dubček avea impresia că a reușit să convingă țările membre și mai ales pe omologul său ucrainean că Cehoslovacia credea în întărirea Pactului³¹. Cine îl putea condamna pe Alexander Dubček de nerealism, atât timp cât Brejnev, în timpul întrunirii de la Bratislava, din 3 august, îl asigura de întregul sprijin sovietic în reformele inițiate? Liderul cehoslovac nu înțelegea principiul doctrinei Brejnev, care, la acea dată, se afla încă în curs de elaborare. Doctrina viza eliminarea oricărui factor de risc extern și intern prin intermediul aplicării suveranității limitate a statelor sovietice. În cazul de față, o țară care mergea în direcția reintroducerii capitalismului nu mai era

²⁹ Dawisha, *The Kremlin and the Prague Spring*, p. 6, 32-41.

³⁰ Wilson Center Digital Archive, *Record of the Plenum of the Bulgarian Communist Party Central Communist, Sofia*, March 29, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113070>, accesat în 30.10.2014).

³¹ Mark Kramer, *Ukraine and the Soviet-Czechoslovak Crisis of 1968 (Part 1): New Evidence from the Diary of Petro Shelest*, în *Cold War International History Project*, 10, 1998, p. 234-240.

doar o simplă problemă de natură administrativă, ci reprezenta o problemă pentru întreg spațiul socialist și impunea intervenția directă a Moscovei³².

Petro Șelest, membru al Biroului Politic de pe lângă Partidul Comunist Ucrainean este important pentru studiul de față, documentele și informațiile referitoare la evoluțiile interne implicând un nivel complex de analiză a dinamicii Primăverii de la Praga. Dacă într-un sistem social avem informatori, atunci într-un lagăr socialist avem state informatoare, așa cum am văzut cazul în cazul Bulgariei. Liderii comuniști doreau consolidarea legăturilor de prietenie cu URSS prin spionarea activităților interne ale statelor disidente: Cehoslovacia, Iugoslavia și mai nou România.

Rapoartele lui Șelest atrăgeau atenția, în limbajul de lemn al epocii, asupra riscului reprezentat de imperialismul care începea să afecteze statele reformatoare. Societatea cehoslovacă era văzută în afara orânduirii comuniste, fiindcă statul renunțase la formele de control asupra propagandei și instituisese libertatea de mișcare și de expresie. Cu toate acestea, fideliile Kremlinului considerau concluziile conferinței de la Dresda un semn de îndreptare din partea lui Dubček, secretarul general cehoslovac fiind considerat un lider potrivit pentru rezolvarea crizei de imagine a URSS, dar care trebuia controlat în inițiativele sale legislative. Deschiderea porților în fața RFG crea o problemă de ordin ideologic prin pătrunderea capitalismului occidental în mentalitatea societății comuniste cehoslovace, ceea ce determina, în viziunea lui Șelest, o schismă iremediabilă. Apropierea de RFG era îngrijorătoare, deoarece statul condus de Ludvík Svoboda devenea o poartă de evadare pentru disidenți, dar, în același timp, și un punct de intrare a aproximativ 260 de milioane de mărci sub formă de împrumut³³.

Realitatea era că nu se putea face o infuzie de capital dinspre Vest într-un stat comunist, atât timp cât nu era nici măcar membru al FMI și nu exista siguranța rambursării fondurilor. Dacă guvernul cehoslovac ar fi acceptat oferta, atunci statutul oricărui pact economic sau militar semnat de URSS cu statele aflate sub autoritatea sovietică putea deveni o opțiune și nu

³² Alexander DeConde, Richard Dean Burns, Fredrik Logevall (ed.), *Encyclopedia of American Foreign Policy*, 2nd edition, vol. I, New York, Charles Scribner's Sons, p. 530.

³³ Wilson Center Digital Archive, *Report by P. Shelest on the April 1968 Plenum of the CC CPSU*, April 25, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112163>, accesat în 30.10.2014).

o obligație în condițiile existenței unei punți de comunicație cu democrația peste Cortina de Fier. Deschiderea granițelor nu reprezenta doar ieșiri de persoane și intrări de capital, ci și dezvoltarea fenomenului turistic. Din Austria și RFG era înregistrat un trafic zilnic de aproximativ 50.000-55.000 de persoane. Prezența turiștilor implica alterarea spațiului ideologic și manifestarea inițiativei private, ceea ce aducea la suprafață și afacerile de speculă cu obiecte religioase, muzică sau cu literatură antisovietică³⁴.

Luna mai a produs o schimbare profundă în atitudinea Kremlinului, care își deplasa piesele de șah spre Cehoslovacia, așa cum rezulta din raportul KGB semnat de lt. col. Demoško. În timpul întrunirii „prietenilor Cehoslovaciei”, din 14 mai 1968, se evidenția faptul că Moscova face exerciții militare în zona graniței statului disident, alarmând până și presa occidentală care sesizase deplasările de trupe. Indiferent de momentul ales de Kremlin, datele indicau o statistică favorabilă sovieticilor, problema fiind rezolvată pe hârtie în mai puțin de trei zile³⁵. Raportul KGB menționa că exercițiile militare ale trupelor Pactului de la Varșovia începute la finalul lunii mai se transferaseră treptat pe teritoriul Cehoslovaciei, însă nu fără acordul Partidului Comunist Cehoslovac. Scopul neoficial era acela de a obliga cercurile antistaliniste să se retragă din sfera spațiului public, astfel că demonstrația de forță avea rolul de a întări linia ortodoxă care încă mai susținea ideile fostului lider, Antonin Novotny. Presiunea psihologică asupra populației și politicienilor s-a prelungit până în 3 august prin extinderea dreptului de a desfășura operațiuni de antrenament³⁶.

În 15 iulie fost redactat un manifest cunoscut sub numele de *Scrisoarea de la Varșovia*. Documentul reprezenta un adevărat memorandum din partea URSS, Poloniei, RDG, Ungariei și Bulgariei care au analizat în timpul întrunirii membrilor pactului riscul la care era supusă Cehoslovacia datorită liberalizării. Dubček nu a participat la acest summit. Dacă la nivel diplomatic se susținea în continuare neimplicarea în afacerile interne ale Cehoslovaciei, scrisoarea de la Varșovia indica tocmai contrariul. Existența

³⁴ Wilson Center Digital Archive, *Yu. Illytskyi Reports on Items from the Czechoslovak Media*, May 12, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112167>, accesat în 31.10.2014).

³⁵ Wilson Center Digital Archive, *Report by KGB Lt. Col Demochko on a Meeting with „Czechoslovak Friends”*, May 14, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113032>, accesat în 31.10.2014).

³⁶ Dawisha, *The Kremlin and the Prague Spring*, p. 105.

unei acute opoziții sociale față de URSS determina Kremlinul să sugereze că „nu trebuie pierdute câștigurile revoluției socialiste”³⁷; în același timp, reamintea că lupta nu poate fi dusă numai de un stat, așadar obligația aparținea tuturor statelor comuniste care își asumau misiunea de a ajuta la redresarea tovarășilor de drum. Cehoslovaciei îi era dat un termen limită, cerându-i-se să reintroducă cenzura pentru a putea controla presa și televiziunea care deja lansaseră campanii publice pentru formarea unui sistem pluripartidist. O altă impunere viza dizolvarea grupurilor KUN și Klub231, întrucât acestea nu puteau fi controlate pe linie de partid. Practic, lui Dubček i se cerea să-și desființeze întregul proces de reforme, iar dacă acest lucru nu era posibil, existau în Cehoslovacia acele forțe „sănătoase”³⁸ capabile să readucă stabilitatea.

Timp de o lună, Brejnev a încercat să se prezinte într-o postură mai maleabilă, deoarece își dădea seama că *Scrisoarea de la Varșovia* nu era un ultimatum propriu-zis pentru cehoslovaci, iar ceea ce speria cel mai mult Kremlinul era eșecul strategiei diplomatice care putea să solidarizeze Occidentul cu marxismul național cehoslovac. Alexander Dubček nu dădea semne de trădare în sensul speculat de Brejnev și tocmai din acest motiv au fost păstrate mănușile, cel puțin până la data de 17 august. Întâlnirea de pe 3 august, de la Bratislava, între delegațiile cehoslovacă, bulgară, rusă, maghiară, poloneză și est-germană a relevat un nou punct de tensiune în relațiile dintre cele șase state. Motivul se datora oficializării doctrinei Brejnev, care anunța astfel limitarea suveranității statelor satelit în favoarea sporirii capacității de intervenție a Kremlinului³⁹. Încrederea lui Dubček în efortul său de liberalizare și atitudinea relaxată pe care a afișat-o față de mentalitatea cominternistă a comuniștilor cehoslovaci care se opuneau reformei i-au oferit lui Brejnev mult așteptatul motiv de intervenție: Cehoslovacia era amenințată de o contrarevoluție, iar semnatarii *Scrisorii de la Varșovia* trebuiau să intervină, chiar și militar.

Liderul de la Kremlin nu a lăsat din mână așii pe care-i deținea, anume cercurile comuniste fidele din Moravia și Boemia. Acestea erau prezentate în rapoartele KGB ca fiind active prin manifestări de

³⁷ Glenn Hastedt, *Encyclopedia of American Foreign Policy*, New York, Facts on File, 2004, p. 48.

³⁸ Dawisha, *The Kremlin and the Prague Spring*, p. 211.

³⁹ Dowling, *Czechoslovakia*, p. 113-114.

propagandă⁴⁰, însă cercetătoarea Maria Dowling relevă rolul mult mai profund al grupului de opozanți. Drahomír Kolder, Alois Indra, Miloš Jakeš și Vasil Bilak reprezentau doar câțiva dintre pionii doritei lovituri de stat. Totul fusese gândit de o așa natură încât prezența militară să aibă un rol de intimidare și distragere a atenției de la fundalul în care urma să aibă loc o adevărată răsturnare politică. Dubček încerca să modereze atitudinea presei pentru a evita orice interpretare greșită din partea Moscovei, riscul unei intervenții directe fiind mult prea mare. Societatea civilă trebuia informată, iar ziarele și radioul s-au dovedit a fi instrumente utile în temperarea atitudinilor prea liberale. Moderația a fost termenul de bază în perioada 3-17 august. Situația trupelor care făceau manevre pe teritoriul cehoslovac nu era una neobișnuită, în sensul în care nu se înregistrau deplasări neaprobatе, dar, în schimb, un număr tot mai mare de ofițeri primeau misiuni în afara zonelor desemnate exercițiilor armate⁴¹.

Intervenția militară

Falsa acalmie a ieșit la iveală în 17 august, când Biroul Politic al Partidului Comunist din URSS a aprobat cu unanimitate intervenția în Cehoslovacia, însă, în realitate, opțiunea invadării s-a născut după 23 martie în cadrul conferinței de la Dresda, când Brejnev a înțeles că reformele generau precedentul unei erezii în lagărul socialist. În 18 august 1968, liderul sovietic își anunța prietenii semnatari ai *Scrisorii de la Varșovia* de asumarea deciziei finale. Diferența dintre efectivele militare implicate în crizele din perioada 1953-1956 și reprimarea Primăverii de la Praga a constat în multiplicarea responsabilității. Astfel, împotriva Cehoslovaciei nu a mai intervenit numai Moscova, ci a avut loc prima acțiune militară europeană a Pactului de la Varșovia împotriva unui stat membru. Caracterul aparent al colaborării militare a devenit o evidență în momentul analizării datelor: 80.000 de soldați erau trimiși din partea Poloniei, Ungariei, Bulgariei și RDG, iar Moscova aducea în joc 400.000⁴². Disproporția arăta gradul de implicare al Kremlinului în *Operațiunea Dunărea* și două temeri majore.

⁴⁰ Wilson Center Digital Archive, *Report by KGB Lt. Col Demochko on a Meeting with "Czechoslovak Friends"*, May 14, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113032>, accesat în 31.10.2014).

⁴¹ Wilson Center Digital Archive, *Attaché Note from Prague on Events in Czechoslovakia from 28 July to 5 August 1968*, August 08, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110636>, accesat în 31.10.2014).

⁴² Larres Klaus (ed.), *A companion to Europe since 1945*, Londra, Wiley-Blackwell, 2009, p. 72.

Prima viza pierderea controlului asupra Cehoslovaciei ca punct de observație asupra Vestului. Cea de-a doua consta în incertitudinea puterii centrale privind posibilitatea controlării statelor de sub umbrela de securitate sovietică. Brejnev spera ca intimidarea lui Dubček să aibă loc fără a se genera o reacție internațională puternică, mai ales că liderul sovietic se afla în tratative cu Lyndon Johnson cu privire la neproliferarea armelor atomice⁴³. Comasarea trupelor Pactului de la Varșovia pe teritoriul cehoslovac dovedea o implicare logistică masivă, ceea ce indica faptul că statele majore polonez, ucrainean și bulgar aflate sub coordonarea Moscovei nu doreau să-și asume riscuri prin subevaluarea poziției geopolitice a Cehoslovaciei, care risca să angreneze și forțele armate occidentale.

Intrarea trupelor Pactului de la Varșovia pe teritoriul cehoslovac nu a avut efectul-surpriză scontat, deoarece se pare că Praga fusese informată de aplicarea planurilor secrete ale lui Brejnev încă din 11 august. Liderul comunist maghiar, János Kádár, într-o discuție amicală din data de 18 august 1968, îl întreba pe Alexander Dubček dacă era pe deplin conștient de capacitățile adversarului într-o asemenea măsură încât să-și asume poziția intransigenței diplomatice până la capăt. Liderul cehoslovac era conștient că scrisoarea din 17 august trimisă de Biroul Politic de la Kremlin⁴⁴ era cu adevărat primul ultimatum oficial, pentru că guvernul de la Praga nu îndeplinise nici unul dintre criteriile impuse prin conferințele de la Bratislava și Čierna. Intervenția militară din noaptea de 20-21 august a fost posibilă și datorită Statelor Unite, care au asigurat Moscova că nu vor acționa împotriva URSS.

Explicația acestei decizii constă în existența sferelor de influență, care determinau anularea în aparență a competiției dintre URSS și SUA. Aplicarea unei asemenea diplomații limita intruziunea în strategiile de securitate asumate de Moscova și SUA. Astfel, se genera un echilibru geopolitic cu scopul evitării unui conflict militar mondial⁴⁵. Cazul lui Dubček poate fi pus în discuție și în perspectiva contradicției dintre diplomația statelor puternice și cea a acțiunii de asumare, impusă statelor slabe.

⁴³ DeConde et alii, *Encyclopedia*, vol. I, p. 228.

⁴⁴ Dawisha, *The Kremlin and the Prague Spring*; vezi p. 280-282 pentru situația militară anterioară invaziei, respectiv, p. 288-289 pentru scrisoarea adresată în 17 august.

⁴⁵ Hastedt, *Encyclopedia of American Foreign Policy*, p. 17, 42.

Washingtonul și Moscova reprezentau sistemul bipolar al puterii mondiale specific perioadei Războiului Rece, iar teritoriile aflate sub control economic și politic deveneau simple contexte justificabile prin politica externă asumată de fiecare centru de decizie în parte. În cadrul relațiilor internaționale, aceste circumstanțe au dat naștere unor reacții care se rezumau la atitudini guvernamentale de incriminare ideologică sau destindere diplomatică⁴⁶.

În noaptea de 20-21 august 1968, aproximativ 4.600 de tancuri, alături de 165.000 de soldați intrau pe teritoriul cehoslovac dinspre sudul Poloniei, nordul Ungariei și RDG. În mai puțin de o săptămână numărul efectivelor a crescut până la 6.000 de tancuri și aproximativ 480.000 de soldați pe teritoriul Cehoslovaciei⁴⁷. Principala problemă a trupelor de ocupație a fost că au primit ordin să treacă granița, însă nu aveau atribuția directă de a instaura o altă formă de guvernământ; cu alte cuvinte, această misiune revenea grupului de opozanți ai lui Dubček, condus de Drahomír Kolder, Alois Indra, Miloš Jakeš și Vasil Biľak. Totul trebuia să pară o lovitură de stat, iar armata avea rolul de a facilita intimidarea reformatorilor și a susținătorilor guvernului de la Praga. Armata a II-a Poloneză a primit ordinul de intervenție la data de 20 august 1968. Directivele vizau utilizarea elementului surpriză și sugerau evitarea victimelor în rândul civililor. Conform informațiilor KGB existau centre de rezistență, însă acestea trebuiau dezarmate prin somație, cu o utilizare minimă a forței⁴⁸.

Consecințele pentru Brejnev s-au dovedit dezastruoase pe termen mediu; costul economic a crescut în fiecare zi, iar tratativele de neproliferare nucleară discutate cu SUA au fost amânate⁴⁹. Un efect al ocupației, pe care armata nu se aștepta să-l genereze, a fost solidarizarea populației cu grupul

⁴⁶ Ian Clark, *The Hierarchy of States, Reform and resistance in the international order*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989, p. 197-198.

⁴⁷ Vezi nota 41.

⁴⁸ Wilson Center Digital Archive, *Report No. 10 from Generals Pavlovsky and Kovalov to Brigadier General Florian Siwicki*, August 20, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110637>, accesat în 31.10.2014).

⁴⁹ Kissinger nota că Moscova devenise un partener și mai inutil de discuție, mai ales după ce și-a dovedit incapacitatea de control asupra statului Cehoslovac. Orice discuție strategică nu putea fi luată în calcul până când apele nu se linișteau. Asaf Siniver, *Nixon, Kissinger, and U.S. Foreign Policy Making, The Machinery of Crisis*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 77.

liderilor reformatori⁵⁰. *Operațiunea Dunărea* a eșuat în misiunea de control asupra societății civile. Situația părea să se agraveze chiar și după arestarea lui Alexander Dubček. Brejnev nu l-a acuzat de trădare pe liderul cehoslovac, temându-se de reacții violente în rândul populației. Presiunea străzii la adresa complotiștilor și a armatei era exercitată prin diverse mișcări pașnice de protest. Soldații cehoslovaci se solidarizaseră cu cetățenii prin punerea la dispoziție a stațiilor de emisie-recepție și deplasarea grupurilor de protestatari cu vehiculele din dotare, sperând astfel să genereze o reacție violentă din partea armatei de ocupație care să justifice intervenția corpului militar național. Statul Major Cehoslovac, deși primise ordine clare să nu se amestece în conflict, gestiona operațiuni tactice și logistice în spatele pozițiilor ocupate de trupele Pactului de la Varșovia.

Tacticile abordate de cetățenii cehoslovaci variaau de la blocarea tancurilor prin grupuri de până la 200 de persoane, până la utilizarea de pancarte și desfășurarea unor mișcări de contestare a autorității Kremlinului. Printre cele mai percutante au fost referirile la viitoarea conducere văzută ca o formă de lichelism față de URSS, respectiv injuriile la adresa armatei de ocupație, care relevau contradicția dintre dimensiunea tancurilor și nivelul de inteligență al Kremlinului⁵¹. Componenta grupurilor de protestatari era eterogenă, putând fi observați în rândurile lor atât adolescenți, cât și persoane vârstnice. Posturile de radio cehoslovace emiteau clandestin informații despre deplasările grupurilor de armată și diverse zvonuri asupra primelor victime ale invaziei. Armata a II-a Poloneză a fost obligată să intervină în numeroase rânduri prin bruierea semnalului sau oprirea emisiei. În majoritatea lor, soldații nu cunoștea motivul pentru care se aflau în Cehoslovacia, astfel, una dintre sarcinile comandanților era aceea de a-i pregăti ideologic prin prezentarea riscurilor reprezentate de „contrarevoluția cehoslovacă”⁵².

⁵⁰ Williams, *The Prague Spring*, p. 112-113.

⁵¹ Wilson Center Digital Archive, *Report from Polish Second Army's Political Department at 7:35 hours*, August 26, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110642>, accesat în 31.10.2014); vezi și Wilson Center Digital Archive, *Report on the Polish Second Army division taking part in Operation Danube*, August 24, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110640>, accesat în 31.10.2014).

⁵² Wilson Center Digital Archive, *Report on the Polish Second Army, August 22, 1968 at 7:00 AM*, August 22, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110639>, accesat în 01.11.2014).

Contrarevoluția era un mit sovietic, astfel trebuiau fabricate imagini ale unei societăți corupte de capitalism, însă mai toate demersurile de inventare a protestelor violente sau a depozitelor de arme americane erau rapid demascate de presa și de știrile venite prin Radio Europa Liberă sau Vocea Americii. Informațiile referitoare la evenimentele din Cehoslovacia trebuiau bine gândite înainte de a fi date în eter, fiindcă circumstanțele erau de o asemenea natură încât orice mistificare a realității sau expunere a situației dramatice putea genera repercusiuni majore. Ambasada Cehoslovacă de la München recomanda postului de radio să-și verifice sursele, deoarece riscul unei băi de sânge între trupele de ocupație și protestatari putea izbucni de la un simplu zvon; așadar, trebuia menținută imparțialitatea cu orice preț⁵³.

Societatea era controlată prin mijloacele sovietice de propagandă precum manifestele îndemnând la normalizare distribuite de soldați și disponerea de sisteme audio care difuzau știrile aprobate de Moscova. Ocupația militară a Cehoslovaciei a avut un rol preponderent politic prin operațiunile de manipulare a opiniei publice în favoarea doctrinei Brejnev. Armata care a reușit să stabilizeze cel mai eficient zonele controlate a fost reprezentată de soldații polonezi, care au fost capabili să atragă de partea lor diverși cetățeni prin aplanarea conflictelor locale⁵⁴. Sistemele de bruiaj militar erau ineficiente împotriva centrelor de emisie cehoslovace care avertizau, în mod clandestin, cu măsuri aspre împotriva colaboraționiștilor. Influența vocii rezistenței se poate observa în rapoartele militare care indicau numeroase cazuri de altercații între susținătorii lui Dubček și grupurile minoritare ale comuniștilor care salutau invazia trupelor Pactului de la Varșovia⁵⁵. Din 22 august au fost deschise discuțiile pentru formarea

⁵³ Wilson Center Digital Archive, *Prague Embassy Urges Caution on Radio Free Europe and Voice of America*, August 22, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/115116>, accesat în 31.10.2014).

⁵⁴ Wilson Center Digital Archive, *Report on the Polish Second Army division taking part in Operation Danube*, August 24, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110640>, accesat în 01.10.2014).

⁵⁵ Wilson Center Digital Archive, *Report on the Polish Second Army, August 22, 1968 at 7:00 AM*, August 22, 1968 (<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110639>, accesat în 31.10.2014).

noului cabinet, iar conspiratorii lui Brejnev, care ar fi trebuit să preia frâiele puterii, au fost excluși din dezbaterile de restructurare⁵⁶.

Finalul tensiunilor a venit abia în 26 august 1968, când Alexander Dubček s-a văzut obligat să semneze *Protocolul de la Moscova*. Documentul impunea reîntoarcerea la practicile neostaliniste prin „procesul de normalizare”. Pentru ca evenimentele să se desfășoare sub o formă aparent legitimă de control, Secretarul General a fost readus în Cehoslovacia și pus în rolul limitat de observator în procesul de anulare treptată a propriilor reforme. Liderul de la Kremlin miza pe încrederea populației în carisma lui Dubček, sperând astfel ca reintrarea pe făgașul socialist să se facă fără alte eforturi diplomatice. Doctrina Brejnev ieșise victorioasă în urma tensiunilor generate de comunismul cu față umană, iar garanția că Cehoslovacia urma să se mențină pe linia de plutire a fost dată de prezența a 100.000 de soldați⁵⁷ în teritoriu cu misiunea de a supraveghea procesul de reintegrare și de a bloca orice comunicare cu Occidentul.

Concluzia o putem formula în sensul oferit de previziunea lui Zbigniew Brzezinski, consultantul prezidențial al Statelor Unite al Americii în Departamentul de Securitate Națională. Brzezinski publica în prestigiosul *Washington Post*, în 25 august 1968, în articolul intitulat *Invasion Revives a Stalin Credo*, o analiză complexă a fenomenelor din Cehoslovacia⁵⁸. Textul său semnală că eforturile conducătorilor sovietici de a opri piesele de domino ale noii ideologii a comunismului cu față umană erau sortite eșecului sau puteau crea un val de convertiri politice în fața tendinței inovatoare din lagărul socialist.

Dispariția stalinismului ca doctrină oficială a lăsat libertatea relativă de a se creiona comunismul prin adaptarea la nevoile naționale. Trebuie subliniat faptul că atunci când ne referim la liderii statelor socialiste, nu vedem printre ei revoluționari sau democrați pursânge, ci doar conducători care au utilizat structurile sociale, politice și economice într-un mod mai mult sau mai puțin eficient pe termen mediu și lung. Atacul la adresa Cehoslovaciei a reprezentat un semn de slăbiciune internă care a generat ecouri puternice în procesul de naționalizare a ideologiei comuniste. S-a

⁵⁶ Dowling, *Czechoslovakia*, p. 114-120.

⁵⁷ Mlynar, *Conversations with Gorbachev*, p. 40-41.

⁵⁸ Anna Kasten Nelson, *The Policy Makers, Shaping American Foreign Policy from 1947 to the Present*, New York, Toronto, Rowan & Littlefield Publishers, 2009, p. 116.

produs astfel un proces de fragmentare, prin apariția unui număr tot mai mare de state eretice și disfuncționale care aveau să genereze în 1989 colapsul blocului sovietic.

CRISTIAN ALEXANDRU GROZA
Universitatea din București

THE RADIOGRAPHY OF A DISSIDENT STATE
THE PRAGUE SPRING
Abstract

The article presents the social, diplomatic, and military evolution of the ideological conflict known as The Prague Spring. The analysis focuses on the aspects which created a context suitable for the reforms generated by the think-tank surrounding Alexander Dubček, Zdenek Mlynar, and the war veteran Ludvík Svoboda. Our historical journey starts from the 5th of January 1968, when the former leadership, represented by Antonin Novotny, failed to bring Czechoslovakia out from the socio-economic crisis. Moscow was not prepared for the social reform initiated by Dubček and the citizens. We follow up the main events that brought the conflict between The Warsaw Pact and The Prague Spring.

The radiography of the legal initiatives is needed because of the complexity of the thesis, in which we can find two hypotheses that create a mirror image of the Czechoslovakian events of 1968: political opposition vs. a new type of communism. Those two aspects are mingled because of the dynamic of the diplomatic relations between Prague and Moscow from January to August 1968. The consequence of the invasion initiated by the Warsaw Pact troops spread the signal that unreformed Marxist-Leninist doctrine obeyed the rules of political evolution as any type of ideology.

Keywords: Communism, 1968, Khrushchev, Brejnev, Czechoslovakia, Invasion.

